

A Salzburgi Ünnepi Játékok magyar szemmel

Dr. Székely György belgyógyász, gastroenterológus főorvos „másod-állásban”, zenei újságíróként került 1993-ban Salzburgba, ahol a nyári Ünnepi Játékok izgalmas reformidőszakába csöppent bele. Salzburg az évtizedek alatt a zenei világ csodáit központjává lett, a modern művészetek is megtalálták itt helyüket, és az évszázadok mestereinek, nem utolsósorban természetesen Mozartnak köszönhetően, a zenekedvelők Mekkáivá vált. Inmár több mint negyedszázados anyag gyűlt össze azokból a tudósításokból és riportokból, melyeket Dr. Székely György a nyári és punkódi fesztiválon, valamint a Mozart hétén készített.

Egy orvos-zene-szemüvegén át követhetjük végig a salzburgi zenei rendezvényeken érvényesülő trendeket, újításokat. Bepillantunk az ünnepeit vagy éppen kevésbé sikeres, olykor akár botrányos, de mindenképpen figyelmet érdemlő produkciók kulisszáiba, közelebbről is megismerhetjük korunk legnagyobb előadóművészeit, rendezőit. A könyv egyúttal zene-történeti kalandozás is. Változatos interjúkon, beszámolókon keresztül élhetjük át a 2010-ban 100. születésnapját ünneplő fesztivál megannyi különleges művészeti eseményét.

A MUZSIKA VALÓDI HANGJA A FESZTIVÁLOK FŐVÁROSÁBAN

S. A. Zsuzsanna: Dr. Sallós (3. aktus) - június, 2012

Bartók nem szereti, ha egy fiatal „Mesternek” szólítja. Sőt, már humorral válaszol: „Mester? Mostar Krisztus és mester a szent. Ja, és mester Dobrányi! Ő ugyanis kifejezetten kedvenc, ha így szólították. VÉGH SÁNDOR

„Magyaraink a zenében, az irodalomban kelhető fel. Ha Magyarorságon lennék, talán még egy polnait pártot is alapítanék, Bartók nevével.” VÉGH SÁNDOR

„Egy influenzajárványt követően kerültém Toscanini mellé.” SÓTI GYÖRGY

„Féle hangon kérem! „Még mindig sok, félreze tovább! Ekkor megzavart egy hamis hang, szintén magyarul: „Maestro, ez nem matematika, őraljon, hogy úgy hall egy szép, intenzív hangot.” „Hát maga megkísérli?” – kérte Solti megkönyösd. „Mertön Zoltán vagyok, a művésztől fére és menedzser.” MÁRTON ÉVA

„Salzburgban mindenki jelen van, aki a klasszikus zenei életben számít: zenészek, de a zenei menedzser is. Értékes barátságokra és kapcsolatokra teremni szert, a egre szaporodnak a külföldi felkérések.” KALL GÁBOR, A 2010-AS SALZBURGI NYÁRI ÜNNEPI JÁTÉKOK MŰVÉSZETI ELŐZETES ELŐZETES

„Stockholmban úgy képzelték, hogy a vonósosok tagjai külön-külön helyi körökben ülnek, és a képer, a hangot rálás”, illetve televízióba közvetíti a koncertet.” HANS LANDHARMANN, A SALZBURGI ÜNNEPI JÁTÉKOK KONCERTSZERELŐSÉGE A HALLGATÓK FŐVÁROSA

„Karantánul közönséget volt, hogy nem szereti az újságírókat, sőt éppen akkorban írták róla, hogy megpofosott egyes költőket.” GÖRÖS PÉTER, HEKERT VON KARANTÁNÜNNEPI JÁTÉKOK

„Férőnően sok kiváló magyar muzikusi ismerem meg: talán van valami nyben zenei az Onök rendezésében, kultúrájukban, a képviseletben, talán a nyelvükben is – ezt nem tudom.” CECILIA BARTÓTI

„Bizom benne, hogy e könyv segíté kiderül, hogyan is szól a „muzika valódi hangja”, benne a magyar művészek félreismerhetetlen szótárával.” SZÉKELY GYÖRGY

A muzsika valódi hangja

Hochstadlpassage - a világ legnagyobb koncert helye jó, jobb oldalán a Nagy Fesztiválszínházzal
sál www.c.w. Gluck, Arndt, Schupbach, Sillkolevanda, 2009

SZÉKELY GYÖRGY

A muzsika valódi hangja a fesztiválok fővárosában

Salzburg

Reprezentatív, 220 x 260 mm-es méretű, színes kládvány,
keménykötés, védőborítóval.
286 oldal, 342 foto, kéztük számos ritkaság.
Ár: 9800 Ft

ISBN 9789631300000 © Székely György, 2010. © Salzburgi Fesztiválok

I.

Egy budapesti kórházi belgyógyász főorvos „másodállásban”, zenei újságíróként került 1993-ban Salzburgba, ahol a nyári Ünnepi Játékok izgalmas reformidőszakába csöppent bele. Az azóta eltelt több mint 25 év alatt Salzburg a zenei világ csodált központja lett. A modern művészetek is megtalálták itt helyüket, és az évszázadok mestereinek, nem utolsósorban természetesen Mozartnak köszönhetően a zenekedvelők Mekkájává vált. Immár több mint negyedévszázados anyag gyűlt össze azokból a tudósításokból és riportokból, melyeket dr. Székely György a nyári és pünkösdi fesztiválon, valamint a Mozart Héten készített. Egy orvos-zenész szemüvegén át követhetjük végig a salzburgi zenei rendezvényeken érvényesülő trendeket, újításokat. Bepillantathatunk az ünnepelt vagy éppen kevésbé sikeres, olykor akár botránysos, de mindenképpen figyelmet érdemlő produkciók kulisszatitkaiba, közelebbről ismerhetjük meg korunk legnagyobb előadóművészeit, rendezőit. A könyv egyúttal zenetörténeti kalandozás is. Változatos interjúkon, beszámolókon keresztül élhetjük át a 2020-ban 100. születésnapját ünneplő fesztivál eddigi megannyi különleges művészeti eseményét.

A reprezentatív kiállítású nagyszabású munka ünnepélyes premierje 2019. október 25-én volt a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Solti termében:

Díszvendégek:

Dr. Helga Rabl-Stadler · a Salzburgi Ünnepi Játékok elnöke

Marton Éva énekesnő

Várjon Dénes zongoraművész

Rácz Ödön nagybőgőművész

A könyvet bemutatta dr. Batta András zenetörténész

Zenei program:

1. Paganini: Mózes fantázia · Rácz Ödön – nagybőgő, Neumark Zoltán – zongora
2. Bartók: Szvit, op. 14 – – Várjon Dénes – zongora
3. Mozart: Per questa bella mano – koncertária
Markovits Csaba – ének, Rácz Ödön – nagybőgő, Neumark Zoltán – zongora
4. Sarasate: Cigánydalok · Teo Gertler – hegedű, Tóth Mariann – zongora

A kötet megjelenését *dr. Kásler Miklós*, az Emberi Erőforrások Minisztériumának minisztere levélben köszöntötte, amelyet *dr. Asbóth Richárd* főorvos, a Semmelweis vonósnégyes csellistája olvasott fel a könyvbemutatón.

Jövőre lesz a 100. évfordulója annak, hogy először rendezték meg a Salzburgi Ünnepi Játékokat Mozart szülővárosában - emlékeztetett levelében a miniszter.

Hozzátette, hogy részben ennek köszönhetően mutatják be a kötetet, amelyben *dr. Székely György* 1993 óta gyűjtötte össze emlékeit a zenei fesztiválról, s erre az alkalomra esik Ausztria nemzeti ünnepe is. *Kásler Miklós* kiemelte, hogy Székely könyvén keresztül bepillantást nyerhetünk abba, kik azok a magyar zenészek, akik szinte a kezdetektől napjainkig szerepet játszottak a fesztivál életében, és megérthetjük azt is, miért olyan fontos helyszín Salzburg a világ zenei életében.

Dr. Batta András zenetörténész elmondta, hogy az olvasók a kötetből megismerhetik a fesztivál koncepcióit, a különböző korszakokat, a jelen problémáit, valamint azokat az innovatív gondolatokat, amelyek állandóan izgalmassá és élővé teszik a Salzburgi Ünnepi Játékokat.

Dr. Székely György hangsúlyozta, hogy a könyv megszületését elsősorban a zene szeretete inspirálta, s nagy csapatmunka eredménye.

A könyvbemutatón részt vett a Salzburgi Ünnepi Játékok elnöke, *dr. Helga Rabl-Stadler* is, aki ünnepi köszöntőjében a következőket mondta:

„A művészeti alkotás valójában egy szervezett álom“ írta a kiváló magyar író, Konrád György. Nos, a Salzburgi Ünnepi Játékok nevű művészeti alkotás immáron 100 éve egy ilyen komplex, szervezett álom!

Különös öröm számomra, hogy dr. Székely György, aki hosszú évek óta figyelemmel kíséri az Ünnepi Játékokat; élményeit, tapasztalatait ebben a ma itt bemutatott kötetben oly mély tudással és tele szeretettel összefoglalta.

Amit egykor Hugo von Hofmannsthal „Akárki“ (Jedermann) című művének egyetlen színházi produkciója a salzburgi óváros Dómterén elindított – hiszen akkoriban még nem engedhettek meg maguknak fesztiválszínházakat –, abból mára a világ legjelentékenyebb klasszikus fesztiválja nőtte ki magát.

2020-ban ez nem kevesebbet jelent, mint 200 előadást 16 helyszínen, 44 napon át, 80 országból – ebből 40 Európán kívüli országból – érkezett vendégek részvételével. Ezek a pusztán számok is jól jelzik, mekkorát változott ez a fesztivál az elmúlt 100 évben.

A gondolat, hogy a város leghíresebb fia tiszteletére – természetesen Wolfgang Amadeus Mozartról van szó – rendszeres zen előtt felmerült már. A gondolat azonban csak akkor öltött testet, amikor az első világháború vége felé a színházi mágus Max Reinhardt, a költő Hugo von Hofmannsthal, az akkoriban már világhírű zeneszerző Richard Strauss, a Bécsi Staatsoper elismert igazgatója Franz Schalk és a sikeres díszlettervező Alfred Roller körül kialakult csoport ezekkel az elképzelésekkel komolyan el nem kezdett foglalkozni.

Az Ünnepi Játékok gondolata – az alapító atyák szándéka szerint - a háborút követő évek káoszában igazodási pontot, rendet volt hivatott megteremteni. Úgy gondolták, a régi rend összeomlása után a színház, mint az ünnep egy intézménye fenn tudja tartani a hagyományt, segíti a nemzeti identitást, a közösségi érzést. Az Ünnepi Játékok így aztán az egyén, mi több egész népek identitásválsága, értékvesztése elleni gyógyírrá kellett, hogy váljon az elképzelések szerint. Az ambiciózus projekt ideális helyszínékként az alapító atyák a gyönyörű tájba illeszkedő, építészetét tekintve is magával ragadó Salzburgot nézték ki. „Salzburg Európa szívének a legközepe“ – fogalmazta utánozhatatlan szépséggel Hugo von Hofmannsthal.

Itt egy nagyon rövid történeti visszatekintést engedjenek meg: 1918. november 3-án az osztrák-magyar monarchia hadserege kapitulált, Ausztria utolsó császára, Magyarország királya november 11-én lemondott. Az Önök országa kiszakadt a monarchiából. Csehország, Morvaország és Szlovákia Csehszlovákia néven országot alapított. Az újonnan megalakult köztársaság volt a maradék, ami a birodalomból megmaradt, amint azt Georges Clémenceau francia miniszterelnök minden eleganciát nélkülözve megfogalmazta: „L’Autriche, c’est ce qu’il rest.“, a maradékot hívjuk Ausztriának.

Az Ünnepi Játékok alapítói, művészek, polgárok úgy gondolták viszont, akkor kell nagyot gondolni, amikor épp egészen kicsire zsugorodott össze a hazájuk. Túl kicsi lesz ez a túléléshez, sopánkodtak sokan. Ám ők épp ellenkezőleg: az éhínség és munkanélküliség idején abban hittek, hogy osztrák földön egy olyan kulturális világközpont jöhet létre, amely enyhítheti a társadalmi szükségletet. Olvasva az Ünnepi Játékok alapítása körüli nyilatkozatokat, állásfoglalásokat, hamar kiderül, hogy az alapítók nem a rendkívül komor idők ellenére, hanem épp azok hatására harcoltak oly vehemensen elképzelésükért.

Max Reinhardt egy 1917-es írásában arról beszél, hogy a Salzburgi Ünnepi Játékok igenis a „háború viharai”, a „szörnyű valósággal”, a „rettenetes világéggel” tud és igenis fog majd dacolni! Az Ünnepi Játékok felállítása lehet – írta Reinhardt – a béke első alkotása. Hogy 1920-ban az első „Jedermann” előadás színpadát egy hatalmas, Salzburg melletti orosz hadifogolytábor barakk-faanyagából ácsolták, az a legkézzelfoghatóbb bizonyíték arra, hogy a „Jedermann” volt az első békeprojekt.

A legérzékletesebben egészen bizonyosan Hugo von Hofmannsthal írta meg a Játékok kisugárzását: „A mi Salzburgi Ünnepi Játékunk legyen jelkép. Nem színházalapításról, nem holmi álmodozó fantáziaszüleményről, és nem is egy vidéki város helyi vállalkozásáról van szó. Ez nem más, mint az európai kultúra ügye, méghozzá kiemelkedő politikai, gazdasági és társadalmi jelentőséggel.” Ennek a művészetbe és Salzburg város erejébe vetett erős hitnek köszönhetjük az Ünnepi Játékok létezését.

A 100 éves Salzburgi Ünnepi Játékok – az érzelmek óriási kavalkádját jelentik: lélegzetelállító előadásokat, de néha nagy botrányokat is, magával ragadó zenés és prózai színházi esteket, esetenként óriási vitákkal. Kivételesen szép zenei eseményeket, néha emberi gyarlóságoktól sem mentesen. Nem beszélve közönségünk élénk reakcióiról: viharos ünneplések, „standing ovations” és persze a „buuh”-zás, a nemtetszés kinyilvánításai is megjelennek. Mindezt a média nyomon követi hol dicshimnuszokkal, hol éles kritikával, néha arroganciával. Egy óriási világszínház ez a színpadon, a színpad mögött és a színpad mellett.

Szeretném remélni, hogy 2020-ban, a jubileumi évben Önöket is minél nagyobb számban üdvözölhetjük majd Salzburgban. Hiszen, ahogy Max Reihardt találóan megfogalmazta, nem csak a színpadon, de a nézőtéren is a legjobbaknak kell ülniük, hogy megtörténjen az a tökéletes csoda, melyre a színház szerencsés estéken képes lehet.”

Vagy ahogy Bazon Bock esztétika professzor Önöket, a mi csodálatos publikumunkat oly találóan leírta: a lelkesedésben egyé válnak. Hiszen az Ünnepi Játékok idején a közös élmények egészen egyedi formája jön létre, mely különböző származású, különböző anyanyelvű, különböző vallású embereket képes egyesíteni, egy platformra hozni a művészet erejével.

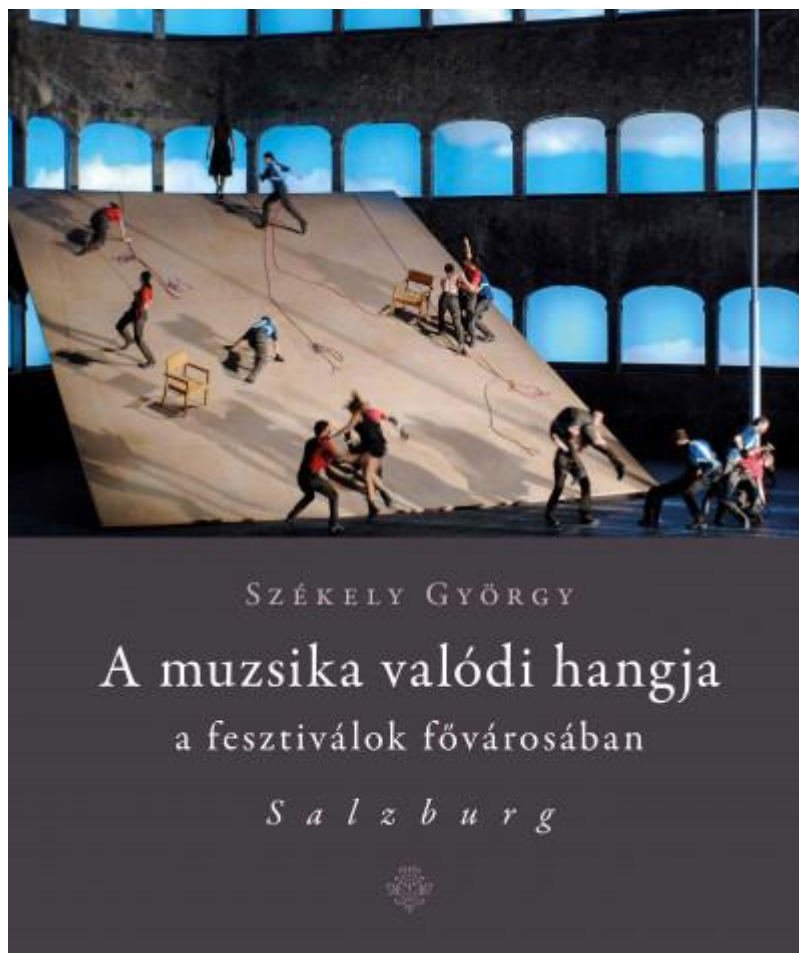
Kérem, kövessék Székely György doktort, s csatlakozzanak ehhez a fantasztikus közeghez, melyet a művészet ereje kovácsol valódi közösséggé.

Jövőre 100 éves Salzburg világhírű fesztiválja (1:05)
(euronews promóciós filmje)

Az exkluzív kötet árából befolyó teljes összeg a budapesti Szent János kórház gasztroenterológiai ellátásának javításához járul hozzá.

A könyvbemutató ünnepélyes záró pillanata: dr. Székely György, Teo Gertler, dr. Helga Rabl-Stadler, Marton Éva, dr. Vígh Andrea, Elisabeth Ellison-Kramer és dr. Batta András

Részlet a könyvből:

HÚSVÉTKOR IS FESZTIVÁL! KARAJAN ÉS MAGYAR TITKÁRA, CSOBÁDI PÉTER (1994)

Csobádi Péter (1923) az európai zenei élet egykori nagyjainak közeli munkatársa: leghíresebb megbízói közé tartozott Fricssy Ferenc és Herbert von Karajan. Magyarországon született, ahol 1956-ig újságíróként, zenekritikusként dolgozott. A forradalom után emigrált, előbb Bécsben, majd Berlinben, később Salzburgban dolgozott. Rádióműsorokat szerkesztett, volt a bécsi Kurier munkatársa és zeneműkiadói lektor, megalapította és igazgatta a magyar emigránsok zenekarát, a Philharmonia Hungaricát. Fricssy Ferenc legközelebbi munkatársául választotta, s a karmester haláláig mellette dolgozott. Ezt követően Karajan felkérésére a Berliini Ünnepi Hetek sajtófőnöke lett, miközben a kölni Deutsche Welle zenei osztályát is vezette.

A Salzburgi Húsvéti Ünnepi Játékokon az alapító Karajan sajtófőnöke, s a művész haláláig egyik legközelebbi munkatársa volt. Mozartról exkluzív tanulmánykötetet szerkesztett. Nyugdíjba vonulásáig egyetemi kurzusokat tartott

Salzburgban. Visszaemlékezéseit hangos könyvként is kiadták Ausztriában. Berkes Kálmán pedig riportfilmet forgatott az életéről.

1994-ben az Ünnepi Játékok idején a Salzburgi Egyetem nemzetközi szimpóziumot tartott „Becsapott és félrevezetett nép a színpadon” címmel. A nyári szabadegyetemen 80 meghívott előadó elemezte a diktátorok és a nép szerepét a színház és opera műfajában. A szimpózium fő szervezője a Salzburgi Nemzetközi Társaság, amelynek főtitkára Csobádi Péter. Ezzel egy időben mutatták be a Játékokon Herbert Wernicke rendezésében Muszorgszkij Borisz Godunov-ját. Itt a bolond énekel a becsapott népről, hiszen Borisz halála után egy szélhámos kerül a trónra. A Claudio Abbado vezényelte előadás Samuel Ramey – részben Anatolij Kocserga – főszereplésével hatalmas siker lett.

Hogyan indultak a salzburgi nyári szimpóziumok?

– A szimpóziumokat egy kiváló professzorokból álló testület hozta létre, melynek vezetője Ulrich Müller, a Salzburgi Egyetem germanisztikatanára. A fesztiválnak mindig van egy szellemi súlypontja, s ez a szimpózium központi témája is. Az első szimpózium – négy éve – a régi mítoszokat (Elektra, Antigóné, Oreszteia) vette górcső alá az operaszínpadon. A Mozart-évben, 1991-ben a *Don Giovanni* szerepelt fő témaként. Az előadók Európán kívül Amerikából, sőt például Indonéziából is jönnek. A szimpóziumok anyagából készült antológia világszerte jól felhasználható, értékes anyagokat tartalmaz. Az idei fő téma – úgy érzem – nagyon aktuális. Borisz Godunov bolondja, aki elsiratja a népet, a félrevezetett, manipulált tömegre hívja fel a figyelmet. Az első előadást én tartottam, témám a szocialista realizmus volt. Érdekesnek bizonyult megint elolvasni Révai József, Lukács György és Horváth Márton írásait. Mára történelemtudománnyá vált, ami fiatal koromban a kellemetlen valóság volt.

– A Nemzetközi Salzburg Társaság nem csak ezt a szimpóziumot támogatja. Mi mindennel foglalkoznak?

– A Társaság tagjai olyan magánszemélyek és intézmények, akik bizonyos kulturális tevékenységeket szponzorálnak, elnöke pedig Salzburg tartomány mindenkori vezetője. A támogatottak között fiatal művészek és együttesek szerepelnek, például a Hagen Vonósnégyes elindításában is szerepe volt a Társaságnak. Nemzetközi kapcsolatok szervezésében ugyancsak részt veszünk, így Magyarországon is jártunk, és egy nemzetközi egyetem alapításáról is tárgyaltunk.

– Az Ön pályája enyhén szólva sem mindennapi. Hogyan kezdődött?

– Most, 71 évesen igen sok munkával járó életútra tekintek vissza. Egyetemi tanulmányaimat követően Magyarországon a külügyminiszter titkáráként, majd a Magyar Nemzet és a Magyar Rádió munkatársaként dolgoztam. Közgazdaságtudományt, bölcsészetet és zenét is tanultam, végül a zene került érdeklődésem középpontjába. Zongorát és zeneszerzést is tanultam, az utóbbit Lajtha Lászlónál. A zene struktúráját, természetét tehát ismerem, ha nem is váltam aktív muzsikussá vagy komponistává. 1956-ban sok százezer honfitársammal együtt távoztam az országból. Bécsben nagyon sok zenésszel találkoztam, akiket – mint a Rádiózenekar korábbi referense – jól ismertem. Itt született meg az elképzelés Rozsnyai Zoltán, Kulka János és Kertész István társaságában – egy bécsi rokonom konyhájában gyűltünk össze, hogy kellene alapítani egy magyar menekültzenekart. A nevét a Psalmus Hungaricusra gondolva végül én találtam ki: Philharmonia Hungarica. Én lettem a zenekar első igazgatója. 1957 tavaszán kezdtük meg a muzsikuskok kiválasztását, ennek során ismerkedtem meg Herbert von Karajannal, aki részt vett a kiválasztásban – hogy miként, arra rögtön rátérek.

– Igaz, hogy neves alapítványok komoly összeggel segítették a zenekar indulását?

– Máig sem értem, hogyan sikerült egy rongyos, pénztelen menekült zenészcsoporthoz Karajan és mások asszisztálásával egy jól működő, hosszú életű zenekart létrehozni. Nem értem, miképpen történhetett meg, hogy egy magyarnak, akinek csak egy szál esőkabátja volt, egy nagy bank kifizetett százezer dollárt – ami akkor hatalmas vagyon volt –, hogy osszam szét a zenekar tagjai között. Annyira megbíztak bennem, hogy még egy aláírást sem kértek. Sándor András barátommal, a Rádiózenekar korábbi híres brácsásával úgy mentünk a pénzért, hogy táskánk sem volt. Egyszerűen begyömöszöltük a zsebünkbe. Amerikai alapítványok, mint a Ford, Rockefeller, International Rescue Committee, adták össze a zenekar megalapításához szükséges pénzt. Nagy segítségemre volt Yehudi Menuhin, akivel még 1953-ban Magyarországon készítettem interjút. Az alapítványoknak is érdeke volt egy magas színvonalú zenekar létrejötte, ezért sok száz zenészből kellett kiválasztani azokat, akik végül a zenekar tagjai lettek. Igen komoly próbajátékok zajlottak a bécsi Musikverein és a Rádió termeiben. Hirdetések és „szájhagyomány” útján szinte minden kimenekült zenésznek tudomására jutott ez a lehetőség. Ebben az időben már több százezer magyar volt Bécsben. Az a vicc járta: miszerint

kormánytárgyalások folynak arról, hogy Ausztria visszaadja Burgenlandot a magyaroknak, ha azok visszaszolgáltatják a Kärntner Strassét.

– Hogyan lett éppen Karajan a magyar zenészeket válogató bizottság vezetője?

– A próbajátékot elbíráló bizottságban kiváló zenészek voltak, de talán mindent egy különleges személynek, mentorunknak, Nicolas Nabokov professzornak köszönhetünk. Orosz származású amerikai zeneszerző és zeneesztéta volt, Igor Sztravinszkij is jó barátja, s mindenkit ismert. Többek között ő volt Eisenhower tolmácsa a potsdami béketárgyalásokon. Őt bízták meg az alapítványok, hogy főnökként patronáljon bennünket. Tolsztoj típusú, „szív-orosz” jellem volt, aki egyszerűen felhívta Karajant, és közölte vele: „Herbert, légy oly kedves meghallgatni a magyar zenekarba jelentkező muzikusokat!” Háromszáz jelentkezőből kellett a legrátermettebb százat kiválasztani, ezt végezte el Karajan, aki a felkérést olyan komolyan vette, hogy az összes zenészt végig is hallgatta. Minden egyéb munkáját félretette ebben az időszakban, így az ő nevével is fémjelzett zenekar ragyogó karrier elé nézett. Később Doráti Antal lett a tiszteletbeli elnökünk.

– Később Ausztriából Németországba tették át a székhelyüket. Ennek mi volt az oka?

– Bécsben a német nagykövettel kezdtem tárgyalni a zenekar jövőjéről, mert tudtuk, hogy az osztrák főváros nem lesz képes sokáig eltartani ennyi zenekart (Filharmonikusok, Szimfonikusok, Rádió- és Operazenekar). A nagy eufória elmúlt, és a Philharmonia Hungarica 1959-ben valóban átkerült egy németországi bányászvárosba, a Ruhr-vidéki Marlba. Egymást követték az intendánsok, s egy idő után én is már csak külső szemlélőként figyeltem a munkájukat. De ahol tudtam, azért segítettem nekik, írtam róluk. A zenekar a mai napig is működik, de féltő, hogy már nem sokáig (*2001-ben szűnt meg – Sz. Gy.*).

– Ön ezután mivel foglalkozott, s melyik országban?

– 1961-ig Bécsben éltem, ahol a neves Doblinger zeneműkiadónál lektorként dolgoztam, a komolyzenei katalógust készítettem. A cég patinás volt, a fizetésem meg kevés. Mozart kortársainak zeneműveit adtuk ki, közöttük Haydn *Mária Terézia-miséje* is szerepelt, és a művek előadásának megszervezésével is foglalkoztunk. Véletlenül eszembe jutott Fricssay Ferenc neve, akit ugyan személyesen nem ismertem, de írtam neki, nem volna-e kedve bemutatni a művet. Kisvártatva kapok egy telefont: Fricssay Bécsbe jön, s szeretne velem

találkozni. A mise ugyan szóba került, sőt később el is vezényelte, de amiért jött, az egész más volt: szüksége van egy titkárra – mondta –, aki sok nyelven beszél, ért a magyar történelemhez, zenéhez, tud kocsit vezetni, gépírni, és éjjel-nappal a rendelkezésére áll. Kissé szerénytelennek tűnhet, de elvállaltam a megbízást, csak hogy a kiadónál hat hónap volt a felmondási időm. Fricsay, aki lángoló

Fricsay Ferenc Mozart Idomeneo című operáját próbálja (ASF/ Photo Ellinger)

tehetség és intellektus volt, mindig, mindent és azonnal szeretett volna. Legnagyobb megdöbbenésemre másnapra az egészet elrendezte, és így csodálatos álláshoz jutottam nála. Berlinbe utaztunk, és e gyönyörű munkát szinte éjjel-nappal végeztem: ha kellett, autót vezettem, tárgyaltam művészekkel, legkülönbözőbb megbízatásokat teljesítettem. Sajnos csak egy évig, mivel Fricsey Ferenc 1963-ban, 49 éves korában elhunyt. Egy évig kínozt a végzetes bélbetegsége. Ezalatt Karajan még üzent neki, hogy szeretné, ha Salzburgban vezényelne egy opera-előadást, amelyet ő rendezne, de erre már sajnos nem kerülhetett sor. Karajantól karmester pályatárs ilyen elismerést nem kapott sem előtte, sem utána.

– **Ön továbbra is Berlinben maradt?**

– Igen. Berlinben évekig a rádiónál dolgoztam, majd kaptam egy felkérést, hogy legyek a Berliini Ünnepi Játékok sajtófőnöke. Az Ünnepi Játékok új intendánsa ugyanis Nicolas Nabokov lett. Éveken át szerveztem a sajtókonferenciákat, így elhatároztam, hogy Karajan hangversenyeinek alkalmából is rendezek egyet. Mindenki elképedt, mivel Karajanról közismert volt, hogy nem szereti az újságírókat, sőt éppen akkoriban írták róla, hogy megpofozott egyet közülük. Mellesleg ez így nem volt egészen igaz. Annyi

Sajtótájékoztató a 60-as években. Herbert von Karajan oldalán Csobádi Péter. Forrás: Siegfried Lauterwasser – Herbert von Karajan Archivum

történt, hogy kissé arrébb tolt egy fotóriportert, aki az arcába vakuzott. A sajtókonferenciát mégis megrendeztem. Elhívtam kétszáz újságíró, harminc-negyven fotóst, televíziósokat. Karajannak szoltam, hogy mindenki megjelent. A fotósokat küldje haza – utasított. Elsápadtam, és megmondtam neki, hogy ezt nem lehet, legfeljebb lemondjuk a sajtókonferenciát. Rám nézett – állítólag ez idő tájt már senki sem mert ellentmondani neki –, és végül azt mondta, rendben. A rendezvény jól sikerült, én viszont biztos voltam abban, hogy szereztem egy újabb ellenséget. Karajan itt, ezen az 1966-os sajtókonferencián jelentette be nagy szenzációt keltve, hogy új fesztivált indít Salzburgban: a Húsvéti Ünnepi Játékokat.

HÁROM ÉVTIZED HERBERT VON KARAJANNAL

A sajtókonferenciát követő napon telefonüzenet érkezett tőle, hogy keressem meg a lemezstúdióban. Odamentem, felkészülve a legrosszabbra. Karajan közölte velem, hogy nagyon meg volt elégedve a munkámmal, és szeretné, ha én lennék a Húsvéti Ünnepi Játékok sajtófőnöke. 28 évig – még Karajan halála után is – tartott ez a feladatom, most vonultam vissza.

– **Mennyi munkát és mit jelentett ez a megbízatás?**

– Két hónapnyi kemény munkát. Szezononként lejárt a szerződése, így minden évben feltettem a kérdést Karajannak, hogy jöjjen-e jövőre? Erre ő csodálkozva mondta, hogy természetesen, ne tréfáljak.

– **Karajan mintha törekedett volna arra, hogy zenekara révén egyfajta kulturális kapcsolatot hozzon létre a keleti országokkal is.**

– Igen, hiszen ismert volt Berlin különleges státusza. Ez a fajta zenei diplomácia valamiféle enyhülést szeretett volna hozni ezekben az igen kemény időkben. Ugyanakkor Karajan a keletnémetek „feje felett” folytatta ezt az alkut. Azok pedig nagyon megorroltak rá. Kelet-Berlinbe élete végéig nemcsak hogy nem tehetette be a lábát, de még a keletnémet légtérből is kitiltották! Ezért életének az a vágya sohasem teljesülhetett, hogy Salzburgból saját repülőjével mehessen haza Berlinbe. Ő viszont törekedett arra, hogy a keletnémet területen élő művészeket is foglalkoztassa, Peter Schreier, Theo Adam rendszeres közreműködője volt koncertjeinek és opera-előadásainak. Szimbolikus jelentősége volt annak a legendás nyugat-berlini lemezfelvételnek, amelyen Beethoven *Hármasversenyének* szólamait David Ojsztrah, Szvjatoszlav Richter és Msztyiszlav Rosztropovics játszotta. A lemez kísérszövegét én írhattam. Fő munkám ebben az időben – 16 éven át – a Deutsche Welle rádió zenei osztályának vezetése volt Kölnben. Ám ha Karajan hívott, egy-két óra múlva ott termettem.

– **A Húsvéti Játékok létrehozása a Bécsi Filharmonikusokkal való szakításnak a következménye volt?**

– A szakítás 1964-ben következett be, az őt ért kritikák miatt Karajannak le kellett mondania. Ekkor ő Salzburgban már művészeti vezető volt. Oda tette át székhelyét, majd két év múlva indította el a Húsvéti Játékokat. A *Borisz Godunov* vezénylése alatt jutott eszébe, hogy nemcsak nyáron kellene ilyen monstre opera-előadásokat rendezni, hanem más időszakban is ki kellene használni a Festspielhaus csodálatos adottságait. A Bécsi Filharmonikusokkal azonban többé nem játszott.

– **Karajan később a Berliini Filharmonikusokkal is összetűzött. Ilyen nehéz ember volt?**

– Furcsa kapcsolata volt a zenekari tagokkal. Emlékszem, mindig korán érkezett a próbákra. Amikor a zenészek is elkezdtek szállingózni, ő már a partitúrát tanulmányozta. „Mindet agyon tudnám csapni” – mormolta egyszer. „De a zenészek megölése büntetőjogilag tilos” – válaszoltam tréfálkozva. „Tudom, és csak ezért nem teszem meg.” Ilyen volt az ő sajátos humora. A zenészekkel azonban nem volt agresszív, egyszerűen ő volt a generális, a zenészek a közkatonák.

– **Közismert az ő náci múltja, erről Ön miképpen vélekedik?**

– Karajan életének célja a karrier volt, zenészként jól használta ki a Goebbels és Göring közötti ellenségeskedést, és a művészeket pártoló Göring védelme alá került. Felszólították, hogy váljon el második feleségétől, mert az nem volt teljesen árja, amit viszont ő megtagadott. Karajan világnézete egy Nietzschéhez közel álló mágikus-misztikus gondolkodás volt. Érdekelte a metafizika, a pszichológia, de a filozófia kevésbé. Könyvet nem, csak partitúrát olvasott, mégis mindenről tájékozott volt, még a legfiatalabb írókról is tudott. Mindennel a saját testi és lelki szuggesztivitását akarta fokozni, befelé irányultsága művészi küldetéstudattal társult. Egyszer azt mondta, ha nem lett volna zenész, ugyanolyan jól elvezetne egy autógyárat is. Kiváló szervezőképessége, nagy fantáziája volt. Igazi jelentékeny személyiség volt, kortól, történelemtől függetlenül! Halála után – oly sok művésszel ellentétben – nem csökkent, hanem nőtt lemezeinek népszerűsége. Neve összekapcsolódik egy sereg kulturális újítással is. A salzburgi Grosses Festpielhaus csodálatos koncerttermének felépítéséért az osztrák kancellárral és a kormányal hadakozott az ötvenes évek végén. A Karajan Alapítvány, amelynek igazgatásával engem bíztak meg, aktívan közreműködött sok technikai újításban. Jelentős szerepe volt a sztereofónia bevezetésében. A compact disc első prototípusának sajtóbemutatója itt Salzburgban volt, Karajan részvételével, sőt azt is kiharcolta, hogy itt hozza létre a Sony cég az első CD-gyárat. Minden téren síkra szállt a zene minősége mellett, így élharcosa volt annak, hogy a zeneművek kifogástalan hanggi adottságok között, a vokális darabok pedig eredeti nyelven szólaljanak meg.

– **Mennyire érdekelték a társművészetek?**

– A festészetet nagyon szerette, egy teljes napot töltöttünk például az Ermitázsban. Életeleme azonban a zene volt. Érdekelte a magyar zene is – bár azt nem tudtam elérni, hogy Magyarországon fellépjen. Azonban Bartók *Concertójának* repertoárdarabbá válásában, valamint Ligeti György egy művének bemutatásában nekem is szerepem volt.

– **Állítólag a muzsika fiziológiájának kutatásában is közreműködött Karajan.**

– A Karajan Alapítvány a zene hatását vizsgálta a testi-lelki működésre. Több neves professzor nyújtott ehhez segítséget, és szimpóziumot rendeztünk, amelyen a Nobel-díjas fizikus, Manfred Eigen is részt vett. A zenekari muzsikusokat nehéz volt rávenni a vizsgálatra, maga Karajan viszont lelkesen hagyta, hogy vezénylese közben szív- és agyműködését is regisztrálják. Bizonyítékot nyert teóriája, hogy vezénylet közben, valamivel a csúcspont

elérése előtte észlelhető a maximális izgalmi állapot, tehát a csúcspontokra előzetesen kell felkészülni. Ez az úgynevezett anticipatív effektus, fizikailag és pszichikailag is kimutatható. Ő bizonyítékát látta ebben a vezénylési technikájának is, amely mindig kissé előbbre jelzett. Egyszer megérezte, hogy a harsonás fals hangot készül fújni, és ezt ő erős szemkontaktussal még korigálni tudta. Minden muzsikus individuumként ült előtte, és egyenként tudott velük kontaktust teremteni. Hogy aztán „agyon akarta csapni őket”, ha nem ment valami jól, az más kérdés...

– Mit jelentett számára a siker?

– Erre egy történettel tudok válaszolni. 1964-ben, amikor a berlini televízió zenei szerkesztője voltam, a művészek még nem nagyon érdeklődtek az elektronikus média iránt, lealacsonyítónak találták. Egyedül Fricsay volt az, aki a berlini tévé számára több felvételt is készített, köztük Kodály *Háry János-szvitjét* is. Így megmaradt az erre szánt pénz egy része, és én felvettem, hogy hívjuk meg Karajant vezényelni. Kinevették. Karajan? Számára szóba sem jöhet ilyen munka. Én mégis felkerestem Karajan titkárát, előadtam a tervet, s ezt követően Karajan hamarosan üzent, hogy látogassam meg. Van néhány szabad napja – mondta, mivel a Berlini Filharmonikus Zenekar Karl Böhmnel turnézik. *A Till Eulenspiegel* elvezényelné, de gyűjtsek össze annyi muzsikust, amennyi megfelel egy nagyzenekar igényeinek.

Hosszas telefonálások, szervezés után 120 zenészt gyűjtöttem össze Berlin többi zenekarából, még szórakoztatózenész is volt közöttük. Szinte nem is ismerték egymást. Az első próbán még teljes volt a kakofónia, majd a zenekar megszólalt, és a stúdiófelvétel már olyan színvonalúra sikeredett, mint bármelyik Karajan-produkció. Minden szólammal kitartóan próbált, a zenészek persze nagy odaadással és izgalommal játszottak. A végeredmény elképesztő lett!

„Én nem értem ezt, mert nem is tudok úgy zenélni, ahogyan most játszottam” – mondta nekem utána az egyik boldog zenész. És ugyanez volt a többiek érzése is. Karajan a sikerre törekvést a keze alatt dolgozó zenészekbe is átplántálta, képes volt arra, hogy magával ragadja őket, és felszabadította rejtett képességeiket. Persze tudatában volt annak, hogy a Berlini Filharmonikusok világsikere neki volt köszönhető, a zenekar, a fesztivál, a lemezgyár az ő „tulajdona” volt. Az az autokratizmus, amit a szemére hánytak, azt a célt szolgálta, hogy megőrizze az általa nagyra tartott értékeket. Karajannak élete vége felé is évtizedekre szóló elképzelései voltak. Mondogatta, hogy ha van

isten, akkor kutya kötelessége lenne még egy életet adni neki, annyi még a dolga. Karajan 1968-ban, 60. születésnapján jelentette be, hogy alapítványt hoz létre, és letett az asztalra százezer márkát, ami akkor hatalmas összeg volt. Ennek az alapítványnak fő célja a kiemelkedő tehetségű karmesterek támogatása volt. Az alapítvány kezelésével engem bízott meg, és ezt a munkát ma is végzem. Nemcsak a Karajan-karmesterverseny, hanem ösztöndíjak, zenekari találkozók és tudományos ülések is az alapítvány működési körébe tartoznak. Ez nagyon nehéz feladat, hiszen száz karmester közül kell azt az egyet koncerteken, versenyeken kiválasztani, akit Karajan szellemiségének megfelelően támogatni tudunk.

– Karajan karrierjének háború utáni folytatásában jelentős szerepe volt egy magyar származású hölgynek, a Salzburgban élt Elsa Schillernek. Ki volt ez a titokzatos pártfogó?

– Fricsay Ferenc közvetítésével ismerkedtem meg Elsával, aki nem volt más, mint a Deutsche Grammophon Gesellschaft (DGG) lemezcég programigazgatója. Ő mindig ott volt, ahol Fricsay vezényelt. A Bécsi Ünnepi Heteken akkoriban több zeneszerzői ciklust vezényelt Otto Klemperer, Bruno Walter és Fricsay Ferenc. Elsa néni – ahogy mi neveztük – úgy vigyázott a nagy betegségből feljavult, de húsz kilót lefogyott Fricsayra, mint egy pótmama. Fricsay egészségéért egyébként mindenki aggódott. Elsa jóvoltából lemezre került szinte valamennyi produkciója. Schiller Elsa eredetileg zongoraművész volt, méghozzá Dohnányi Ernő tanítványa. A kicsiny, gömbölyded alkatú művésznőnek nagy jövőt jósoltak. Magyarországról még a háború előtt került Németországba, ahol származása miatt hamarosan életveszélybe került. A náci időkben a Siemens család tagjai rejtegették. Elsa egy idő múlva úgy gondolta, nem kockáztatja barátai életét, és feladta magát. Theresienstadtba került, de túlélte a borzalmakat. A háború után a Siemens család révén az amerikai zóna rádiója, a RIAS zenei osztályvezetője lett.

Jellemző volt rá, hogy saját zongorafelvételeit nemhogy közölni nem hagyta, de le is törölte. Éveken át készített gyönyörű műsorait a teljes keleti szektor hallgathatta. 1952 és 1963 között igazgatta a DGG-t, és ebben az időszakban alapozódott meg a klasszikus repertoár, ekkor készültek el az első teljes operafelvételek, és az ő idejében indult meg a sztereó lemezek kiadása is. Elsa egy zenei birodalmat épített fel, és sok magyar művészt is foglalkoztatott. Fricsayval felvette Mozart nagy operáit, Bartók, Kodály, Dvořák igen sok művét. Minőségükre jellemző, hogy CD-sorozatban ismét megjelentek, és kitűnően szólnak.

A zongoraművész sztárok között volt Anda Géza és Vásáry Tamás, de a Fischer Annie–Tóth Aladár házaspár is gyakran járt nála. Ezekben az években készült Fricsay vezényletével a csodálatos Fischer Annie ritka DGG-felvétele, Beethoven *c-moll zongoraversenye*. Kodály Zoltánnal levelezésben állt Elsa, nemritkán telefonon is beszélgettek.

– **Milyen volt Schiller Elsa mint munkatárs és magánember?**

– Hivatalosan Frau Professor Schiller volt, de mindenki csak Elsie-nek szólította. Népszerű ember volt. Szakmai tudása tekintélyt biztosított a számára. Fricsay súlyos betegsége idején elment Karajához, és rávette, jöjjön át a DGG-hez, mert már látta, hogy Fricsay nem sokáig képes folytatni, és a kiadónak hasonló nagyságú művészre lesz szüksége. Elsa ritka jó kapcsolatot alakított ki Karajannal is. A Mester mindig adott a véleményére, és Elsa számára bármikor rendelkezésre állt. Magázódtak, de mintha Karajan a tanácsadójának tartotta volna – pedig nem volt idősebb nála. A teljes és egyben az első sztereó Beethoven- és Brahms-szimfóniák felvételei során igen intenzív munkakapcsolat alakult ki közöttük.

Csobádi Péter, a regényes életű háttérember 96 évesen, 2019. Privát felvétel

– **Milyen tervekkel kezdi meg nyugdíjas éveit?**

– Felkérést kaptam egy monográfiára Karl Richter, a fiatalon elhunyt német orgonaművész-karmester életéről. Christa Ludwig életrajzi írásainak szerkesztését már befejeztem. A jövő évi (1995) tudományos szimpózium témája a fesztiválok története lesz a régi rituális eseményektől a modern fesztiválokig.